

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 1. – 2024. – С. 147–155
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 1. – 2024. – pp. 147–155
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2024.58.147-155>
hj.chnu.edu.ua

УДК 930.1(075.8)

© Богдан Боднарюк* (Чернівці)
© Михайло Чучко** (Чернівці)

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ ТА ЇХ ПЕРІОДИЗАЦІЯ У ЧАСОВОМУ ВИМІРІ: МЕТОДОЛОГІЧНА СИМПТОМАТИКА

У статті розглядається коло питань, пов'язаних з сутнісними ознаками та характеристикою дефініції «подія» у темпоральному вимірі, а також висвітлюються методологічна симптоматика змістового наповнення історичної періодизації в контексті її функціональних завдань. Автори акцентують увагу на неоднозначній та дискусійній проблемі дослідницької дихотомії – «подія» і часова складова, з точки зору конструювання історичного простору минулого.

З одного боку, вивчається подія як елемент історичного аналізу, з іншого – особливості процесу її інтеграції в площину темпоральної організації історії. Також розглянуто значимість події на рівні базових хронологічних орієнтирів і категоріальних визначень.

Ще одна проблематика, яка аналізується у статті, – сучасне осмислення історичного наративу крізь призму нових методологічних підходів та інтерпретаційних моделей.

Окремо автори зупинилися на проблемі причин та наслідків глобальних категоріально-понятійних «зсувів», притаманних історичному знанню XX ст.

Ключові слова: методологія історії, методологічні підходи, історичні події, історична періодизація, історична хронологія, історичний час, темпоральні уявлення, наратив.

Bohdan Bodnariuk (Chernivtsi)
Mykhailo Chuchko (Chernivtsi)

HISTORICAL EVENTS AND THEIR PERIODIZATION IN THE TIME DIMENSION: METHODOLOGICAL SYMPTOMATICS

Abstract. The article examines a range of issues related to the essential features and characteristics of the definition of «event» in the temporal dimension, and also highlights the methodological symptoms of the content of historical periodization in the context of its functional tasks. The authors focus on the ambiguous and debatable problem of the research dichotomy – «event» and the temporal component from the point of view of constructing the historical space of the past.

On the one hand, the event is studied as an element of historical analysis, on the other, the features of the process of its integration into the plane of the temporal organization of history. In addition, the authors consider the practical significance of what is happening at the level of basic chronological guidelines and categorical definitions.

Another issue that is analyzed in the article is the modern understanding of historical narrative through the prism of new methodological approaches and interpretive models, which are based on two

* д.і.н., професор кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Doctor of History, Professor, Department of World History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.
orcid.org/0000-0002-2372-1754
e-mail: b.bodnariuk@chnu.edu.ua

** д.і.н., професор кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Doctor of History, Professor, Department of World History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.
orcid.org/0000-0002-1326-2865
e-mail: m.chuchko@chnu.edu.ua

doctrinal positions: the first – history studies the process of human development, which has a general logic and direction, the second – this process is objective (in scientific sense) knowledge.

At the same time, the authors emphasize the social conditionality of historical knowledge, which is understood primarily as aspects of an influential political situation and various ideological dominants. Finally, in the article the authors raise the topic of the causes and consequences of global categorical and conceptual «landslides» inherent in historical knowledge (historical opinion) of the 20th century. The main one is that the history of events has been replaced by the history of interpretations. As a result, the concept of «historical truth» has undergone partial methodological levelling and has lost a certain scientific relevance.

As a result, the authors state the obviousness of the fact that event history in its «pure» form, which is understood as the sequential «walk» of events in a single, logically justified, chronological and causal connection, is quite conventional. It can be considered either as the simplest (elementary in its descriptiveness) form of historical discourse, or, from a modern point of view, as one of the extreme degrees of abstraction of historical analysis (in the dimension of subjective speculative constructions), since – within linear chronological time – it is not possible, in particular, to interpret the history of culture, philosophical or historiosophical doctrines (concepts), the history of collective ideas or the «history of the Other».

Keywords: *methodology of history, methodological approaches, methodological problems, historical events, historical periodization, historical chronology, historical time, temporal representations, interpretation of events, narrative.*

Проблема періодизації всесвітньої історії має важливе методологічне значення і актуалізується плюралізмом підходів та критеріїв щодо поділу істориками минулого людства на окремі темпоральні відрізки, які мали би універсальний характер, посівши своє місце як в історичній науці, так і в історичній дидактиці.

Як відомо, соціальна реальність, що минула, в контексті історичного знання не є статичним фіксованим станом, а виступає як динамічний багатогранний процес, котрий складається з подій, а не виокремлених об'єктів. Отже, при створенні та обґрунтуванні будь-якої історичної періодизації вчені насамперед орієнтуються на трансформаційні прояви часового чинника й беруть до уваги стрижневі динамічні аспекти, пов'язані з конструюванням саме соціальної реальності в її строкатому розмаїтті.

З іншого боку, розвиток історичного знання передбачає вирізнення окремих етапів історичного життя і осмислення їх специфічного змісту. Виділення (й фіксація) етапів по суті означає визначення одиниці часу (хронотопного еталону), яке відрізняється наповненістю історичним сенсом. Означені або подібні прикмети містяться і в сенсовому наповненні згадуваних одиниць часу: ера, доба, вік, період, епоха, етап і т. п. Водночас необхідно пам'ятати, що окреслення та ранжування (у вигляді схеми чи моделі) самих часових структур є «унаочненим» способом організації історичного часу, обумовленим відмовою дослідників від «подієвості» як основи історичного аналізу. Така методологічна тенденція достатньо виразно намітилася вже наприкінці XIX ст.

Звісно, подія завжди була (з часів Геродота і Фукідида) й залишається фактологічною основою, базовим пунктом історіографії (історіописання). На відміну від непередбачуваності несподіваної пригоди або випадку, подія – ключова категорія історичного аналізу із власною мотиваційною симптоматикою. Протягом значної частини свого існування історіографія (як відображення розвитку історичної думки) залишалась, перш за все, історією подієвою, «лінійною» й писалась у формі розповіді¹. Яскравим прикладом може слугувати семитомна праця Едуарда Гіббона «Історія занепаду та руйнації Римської імперії», написана ним у 70–80-х рр. XVIII ст.

Існує три типи подій, значимих для конструювання минулої соціальної реальності, – трансцендентні, природні та соціальні. Природні події розуміються як фізичні (астрономічні катаклізми, стихійні лиха) і біологічні (народження, хвороба, смерть). Історія також знайома з багатьма трансцендентними подіями – явленнями, одкровеннями, чудесами, пророцтвами, втручаннями надприродних суб'єктів. Однак магістральним пріоритетом для історичного знання залишаються суто соціальні події, тобто – людські дії у просторі та часі.

В межах темпоральної системи координат соціальні події можна співвідносити з соціальними чи культурними діями (функціями)². Соціальні дії, у свою чергу, можна поділити (з точки зору

«галузевої» класифікації) на політичні, економічні, мілітарні, релігійні, побутові, акультурні – на творчість, ментальність, світогляд, навчання, свята. Відбір «історичних» подій, тобто подій, визначених і доленосних для історика (реалізація його суб'єктивного оціночного пріоритету), їх інтерпретація, узагальнююча оцінка ролі подій у житті соціуму та історичному дослідженні – тема перманентної дискусії, яку ведуть історики. Одночасно вона органічно поєднана з не менш актуальною проблемою визначення підходів, принципів та критеріїв, покликаних сформувати універсальну періодизацію всесвітньої історії³.

Як зазначалося вище, подія залишається домінуючим елементом історичного аналізу. Не є таємницею, що уявлення про значимість подій, про те, які з них «ідентифікуються» як «дійсно історичні» й тому мусять потрапляти в поле зору історика, суттєво змінювались (методологічно трансформувались) протягом останніх двох століть.

Для іудейської та християнської історіографії впливові значення мали дії, описані в біблійній історії. Так, в давньоіудейській історіографії, на рівні сакралізованого хронотопу, головними подіями вважались: Сотворення світу й людини, потоп, переселення Авраама в Ханаан (Землю Обітовану), народження Ісмаїла, введення обряду обрізання (бріт-мілі), народження Іакова, вихід євреїв з Єгипту, очолюваних Моїсеєм, зведення Першого (Соломонового) храму, зруйнування храму Навуходоносором, початок вавилонського полону, завершення перського володарювання (врядування першосвященника Іаддуя)⁴.

Значна частина цих подій була сприйнята як історично значимі християнською історіографією. До них додалися нові події релігійного життя – перш за все Народження Христа Спасителя, епізоди Його земного життя і Воскресіння, а також – Вселенські Собори, прийняття християнства в різних державах, народження чи смерть праведників, мучеників, святих Церкви, будівництво культових споруд, котрі суміщалися з подіями громадянської історії – інтронізацією правителів, зміною монархічних династій або державного ладу. Вочевидь релігійне знання про минуле включає як трансцендентні, так і соціальні події; крім того – й природні, котрі доволі часто наділяються сенсом «знамень»⁵.

Основоположними, визначаючими «хід історії», звісно, є події трансцендентні. Проте, на думку сучасного французького історика Бернара Гене, середньовічна історія, будучи переважно подієвою, майже ніколи не використовувала слово «подія» в його прямому значенні (латиною – «accidens», «eventus», «adventus»), оскільки середньовічні західноєвропейські історики описували не стільки те, що відбулося, скільки те, що було «зроблено». Як наслідок, терміни «res gestae», «gesta», «acta», «facta» – «діяння», «справи», «вчинки», «заходи» – зустрічаються в хроніках і анналах найчастіше⁶.

Доречно підкреслити: чим міцнішими ставали позиції раціоналістичної науки, тим з більшою зневагою представники «наукової історії» ставилися до історії описово-подієвої. Наведемо для прикладу трактування «події» двох авторитетних вчених школи «Анналів». Ось що пише Люсьєн Февр: «Події – це «поверхневий шар історії». Піна. Гребінці хвиль, брижі на поверхні могутніх дихальних рухів океану ... Дрібний пил індивідуальних вчинків, доль, пригод»⁷.

Фернан Бродель, яскравий представник другого покоління французьких «анналістів», зі свого боку, акцентує: «Подія – це вибух, «дзвінка новина», як говорили у шістнадцятому столітті. Її чад заповнює усе, але вона короткотривала й полум'я її ледь помітне»⁸. Відчутна зневага класиків медієвістики до події пояснюється їхніми новаторськими методологічними уподобаннями.

Показовістю у цьому контексті позначені й спроби самовизначення історіографії усього Нового часу, її відмежування від хроніки як втілення середньовічних історичних опусів. Відмінність нової «історії» від традиційної «хроніки» значною мірою пов'язувалась саме з відмінностями в якості подій, котрі були об'єктами історичних досліджень.

Наприклад, індивідуальні події науковці відносили до хроніки, загальнозначимі (доленосні) – до історії, несуттєві – до хроніки, а важливі (впливові) – до історії. Ще один варіант подібного «об'єктивного» розмежування орієнтований на аналітичність: тут вчені підкреслювали тісний взаємозв'язок між подіями в історії та їх «нестикання» в хроніці; логічну упорядкованість – в історії, суто хронологічну послідовність – у хроніці; здатність проникати в суть подій – в історії, описову поверховість – у хроніці⁹.

Цікаву думку відносно такої змістової «дихотомії» висловлює англієць Мортон Уайт, не вбачаючи принципової різниці між хронікою та історією. Він, зокрема, з певною іронією зазначає:

«Хроніст говорить нам щось на кшталт: «Король Англії помер, а потім королева Англії померла, а згодом принц Англії помер, а надалі принцеса Англії померла. І на цьому завершується наша хроніка». А відповідна історія може констатувати: «Король Англії помер, тому королева Англії почала горювати. Її горе довело її до смерті. Її смерть піддала принца Англії смутку, і цей смуток довів його до самогубства. Його смерть зробила принцесою самотньою, й вона померла від цієї самотності. І цим завершується наша сумна історія»¹⁰.

Однак, «знизивши» статус подій, історіографія продовжувала активно оперувати ними (особливо – при написанні підручників) через те, що в значенні «людських дій» вони і є історією, складають її «предметний кістяк» (разом з результатами цих дій). Найчастіше подія (в сенсі носія «сутнісного стрижня») розглядається як історично важлива, оскільки вона послугувала причиною, іноді – передумовою (або наслідком) інших подій.

Означену дослідницьку практику Уільям Дрей коментує наступним чином: «Те, що не є історично важливою подією, може ... бути важливою історичною подією»¹¹. За такою самою методологічною схемою якась зафіксована подія може виділятися як передвісник (передумова) подій, що настали чи реалізувались пізніше, або симптому (симптоматичного прояву) будь-якої масштабної тенденції, явища, процесу.

До числа найважливіших вченими вже у XIX ст. зараховувались події політичні. Влада з найдавніших часів (відколи виникли перші державні утворення) претендувала на головування (керівну зверхність) в анналах історії, й правлячі еліти ранніх цивілізацій Сходу, судячи з писемних джерел, першими виявляли зацікавленість у певній інтерпретації подій.

В усі епохи і в усіх народів, які мають писемну історію, послідовно відзначається прихід до влади чергового правителя, і значимість події такого роду (вага її впливу) апріорно не потребує перевірки часом. Вона визнається «історичною» автоматично, що свідчить про значення влади як основоположної інституції. З періоду появи Шумеру, Ассирії, Фінікії, Стародавнього Єгипту, Персії так само важливими вважались й інші події мілітарної та дипломатичної історії: перемоги і поразки в битвах, інвазії ворогів, чужинське ярмо, повстання, заколоти, бунти, державні перевороти. Згодом до подієвої «сфери» долучились описи реформ та юридично-правових запроваджень¹².

Видатний історик-медієвіст XX ст. Марк Блок у своїй знаменитій «Апології історії», написаній перед початком Другої світової війни, з цього приводу розмірковує у дещо скептичному тоні: «Історія Франції» ... часів близько 1900 р. ще рухається, шкутильгаючи від одного царювання до іншого; на смерті кожного чергового монарха, описаної із подробицями, належними вікопомній події, робиться зупинка. А якщо немає королів? На щастя, системи правління теж смертні: тут віхами слугують революції. Ближче до нас висуюються періоди домінування тієї чи іншої нації ... Гегемонія іспанська, французька або англійська – чи варто про це говорити? – має за природою своєю дипломатичний або військовий характер. Решту приладнують як прийдеться»¹³.

Безумовною значимістю в очах професійних істориків володіли такі події, як виникнення та падіння міста, держави, могутньої обширної імперії. Крім беззаперечної привабливої сили подібних подій, котрі містять в собі аналогію зі смертю, тут, вочевидь, проглядається впливова роль зв'язку конкретної людської спільноти з простором, котрий, з одного боку, слугує способом ідентифікації, з іншого – формує (і утворює) кордони легітимності влади¹⁴.

Варто акцентувати: смерть, будучи подією біологічною, традиційно відносилась до числа значимих «історичних» подій, набуваючи тим самим соціального значення. Саме смерть правителя може нести несподівані й кардинальні зміни: несподіване припинення війни; змову чи заколот; ліквідацію державності; втрату суверенітету; розрив дипломатичних стосунків; зміну форми правління; династичний переворот¹⁵.

Значимість смерті як усталеного фактора хронології (темпоральної прив'язки) визнавалась дослідниками не лише стосовно монархів: «межовою» точкою періодизації доволі часто слугували й згадані вище стихійні лиха – епідемії, неврожаї, землетруси, повені. Наприклад, чума, війна та голод виступають головними подіями історії середньовічної Франції у викладі класика французької історіографії – Еммануеля Ле Руа Ладюрі (мова йде про його публічну лекцію 1973 р. «Нерухома історія»)¹⁶.

Природно, інтерпретація події в межах кожного історичного періоду потребує розрізняти зовнішній бік соціальної дії та її внутрішній зміст. Сутність такого розрізнення вдало сформулював

і охарактеризував Робін Коллінгвуд. В «Ідеї історії» він пише: «Під зовнішньою стороною події я вбачаю все, що відноситься до неї, що може бути описано в термінах, котрі стосуються тіл та їхніх рухів: перехід Цезаря у супроводі певних людей через ріку, поіменовану Рубікон, у певний час або ж краплини його крові на підлозі будівлі сенату в інший час.

Під внутрішньою стороною події я розумію те в ній, що може бути описано тільки за допомогою категорій думки: виклик, кинутий Цезарем законам Республіки, або ж зіткнення його конституційної політики з політикою його вбивць. Історик ніколи не займається лише однією стороною події, зовсім ігноруючи другу ... Історик цікавиться переходом Цезаря через Рубікон тільки у зв'язку з його ставленням до законів Республіки й краплинами крові Цезаря – тільки у зв'язку з їх відношенням до конституційного конфлікту»¹⁷.

Як бачимо – аналіз «внутрішньої сторони буття» і є його співвідношення (співузгодження) з контекстом. Ця методологічна «специфіка» залишається характерною для історичного знання, починаючи від «Історії» Геродота, і концептуалізується вже в роботах Якоба Буркхардта, й саме з цієї причини віднесення випадку чи пригоди (в її темпоральному вимірі) до рангу історичних подій не завжди визначається важливістю названої пригоди в очах сучасників; найчастіше вона трансформується у *post factum*, коли очевидними стають наслідки того, що відбулося.

Означена особливість дозволяє розташувати будь-який випадок у часовій перспективі, оскільки яким би рівнем візіонерства не відрізнялись ті чи інші сучасники, вони ніколи не переживають історичний момент так, як історик, котрий знає, що сталося «згодом»¹⁸.

Наприклад, відомо, що історичне значення Англійської революції XVII ст. було беззаперечне для англійців – сучасників революції. Проте роль цієї революції, яка виходить за рамки британської історії, була визнана лише в середині XIX ст. завдяки Карлу Марксу: він надав їй значення перемоги нового суспільного ладу, вважаючи, що революція в Англії ознаменувала перемогу буржуазної власності над феодальною з усіма супутніми трансформаціями¹⁹.

Отже, цей приклад демонструє: для визначення рангу події виявилось необхідним «інтегрувати» її в широкий історичний контекст, котрий на момент самої події ще не сформувався, здійснити порівняльний аналіз (типології революцій) і надалі розташувати подію в певній структурі (формаційній). Не є принципово важливим – велика подія чи мала; головне, що її опис завжди охоплює фактологічно конкретизовану галузь соціальної реальності в часі.

Той самий Іммануїл Моріс Валлерстайн, автор концепції «світ-система», підкреслює: «Так само як не можна безпосередньо «намалювати» крапку, так не можна безпосередньо «описати» унікальну «подію» в історії»²⁰. Отже, процедура контекстуалізації неминує розміщує окрему подію в історичний континуум.

Один і той самий випадок (каузальний факт) може бути позначений як подія, а може й ні, теж залежно від завдань історичного дослідження. Навіть найбільш нейтральний виклад подій неможливий без їх інтерпретації, яка, за влучним виразом англійського історика Теодора Зелдина, скріплює події немов цементом. Необхідно також пам'ятати: важливість подій минулого визначається виключно за писемними джерелами, й поки вони мовчать (чи відсутні), подія як така відсутня²¹.

Історія найчастіше розповідає про соціальний (тобто людський) світ, репрезентуючи його як констеляцію або «ланцюг» подій різних рівнів. Інший варіант створення історії, типовий для сучасної історіографії та історичної думки, й пов'язаний з появою мікроісторії, – застосування комплексного підходу, який був традиційно характерний для макроісторії, до одиної події, локалізованої в часі та просторі. Він передбачає ретельний (по можливості – скрупульозний) – що є загалом недосяжним при вивченні широкомасштабних подій і довготривалих періодів – та всебічний (економічний, соціальний, політичний, релігійний, ментальний) аналіз на прикладі конкретних явищ²².

Друга методологічна проблема, яка присутня при «конструюванні» періодизації, – інтегроване співвідношення події й темпоральної організації історії. Відносини між подією та часом – тісні, взаємні, але доволі неоднозначні, іноді навіть парадоксальні.

З одного боку, як зазначав Фернан Бродель, час можна вимірювати подіями, з іншого – людські дії самі вимірюються астрономічним часом. Ба більше, саме у відносинах (зв'язках) між подіями існує можливість осягнути час та простір, котрі й «є способами виразу (фіксації) відносин між об'єктами і подіями»²³.

Роль людської дії як базового (генезного) елементу історичного часу пов'язана у першу чергу з датуванням. Сама природа події така, що подієва історія прив'язана до хронології (й, звісно, до періодизації). Датування як маркування часу означає, що коли виникає питання – що відбувалось такого-то року, називаються (згадуються) певні події, надаючи цьому часу конкретні якісні характеристики.

Водночас датування як темпоральна організація історії означає, що при відповіді на питання стосовно будь-якої події констатується (виокремлюється) час, коли вона сталася, тим самим «розташовуючи» цю подію в час, що об'єктивно протікає, не для того, щоб він «реалізовував» свою співучасть в її протяжності (тривалості), а для того, щоб кожна подія отримала співвідносне з іншими «часоположення». Крім того, виділення події неможливе без встановлення хронологічних «до» та «після»²⁴.

На практиці події, явища, процеси, випадки в історичній розповіді розташовуються послідовно, а їхнє датування традиційно входить в обов'язки історика. Однак не варто забувати: як способи датування, так і ставлення до дат суттєво відрізнялись у різні епохи. Зокрема, хронологія Середньовіччя мала знаковий характер, тобто вона не визначалась об'єктивним часом, який можна точно виміряти.

Середньовічна людина Заходу не відчувала потреби у відсиланні до числа, але їй необхідне було посилення на час. Тому історики (хроністи) Середньовіччя не переймалися сумнівами, характерними для сучасних дослідників, розповідаючи послідовно про події, випадки й колізії, єдиний зв'язок між якими полягав у тому, що вони відбувались в один час: град, буревій, мор, битви, землетрус, перемовини, домовленості, вінчання, коронації, затемнення, смерть королів²⁵.

Новий час породив інше ставлення до датування подій, котре вже значною мірою несе «сенсове навантаження», і ланцюг подій, «вибудуваних» у хронологічному порядку, почав підпорядковуватись певному логічно узгодженому задуму, концепції, апріорним правилам відбору значимих подій. Майже одночасно, починаючи з Жозефа Жюста Скалігера (XVI ст.), активізувався інтерес до наукової (математично вирахованої) хронології; у XVII ст. вона продовжила свій розвиток. У подальшому, в XVIII ст., Іммануїл Кант висунув завдання створення історично іманентних часових критеріїв, наполягаючи, що хронологія повинна слідувати за історією, й ці критерії дедалі чіткіше проявлялись в історичних і теоретичних дискусіях наприкінці епохи Просвітництва²⁶.

Для конструювання минулої соціальної реальності суттєвий елемент – «коли» сталась та чи інша подія; мета – визначення послідовності людських дій та встановлення каузального зв'язку, крім того зафіксована (виявлена) дата – внесок історика в суспільствознавство. Необхідно також пам'ятати: якщо хронологічний час легко руйнується в структурній історії, в історії ментальності або в історії культури, то в подієвій історії кожний дослідник неминуче стикається з незворотністю історичного часу.

Попервах в історіографії подія розумілась (і сприймалась) як одиничний випадок, зведений в ранг значимого; надалі з'явилися макроподії – політичні, соціальні, економічні. Вони найчастіше розуміються як ціла ланка послідовних подій, що охоплюють великий (протяжний) часовий період – війна, революція, утворення держави. В такі критичні епохи події, котрі відбуваються одне за одним й найчастіше зараховуються до «категорії» пересічних, вже в очах сучасників стають історичними та визначають параметри макроподії²⁷.

В ланцюгу подій, які характеризують макроподії, доволі часто можна виокремити центральну подію-символ: викрадення Єлени Троянської, Бостонське чаювання, заснування Константинополя, взяття Бастилії, постріл у Сараєво, підпал Рейхстагу, 11 вересня. Події, які є послідовними, утворюють часовий ряд; останній – не проста сукупність непов'язаних між собою подій. Історичне мислення саме і ґрунтується на припущенні (або апріорному принципі) про існування внутрішніх, або необхідних, зв'язків між подіями у часовому ряду.

Отже, одна подія безумовно веде до іншої, й тому можна (існує можливість) вести дослідження від сучасного до минулого. Аналіз, котрий просувається від «наслідку» до «причини», коли одинична подія легко чи з деякими труднощами «ув'язується» (в межах історичної реконструкції) з попередніми фактами і здається невід'ємною від них, Фернан Бродель назвав найулюбленішою грою істориків²⁸.

Так чи інакше, але подія залишається початковим (стартовим) елементом структурування часу в історичній розповіді. Він «заповнюється» подіями, і датування подій по суті означає маркування

цяток на часовій осі. Наступна функція події, пов'язана зі структуруванням історичного часу, – демаркація історичних періодів (з їх мотиваційною умовністю). Подія в цьому значенні трактується як розрив історичного часу, перерва у поступовості.

Переходячи до розгляду проблеми періодизації, варто констатувати: періодизація необхідна історичній науці як організуюча та упорядковуюча схема знань про історичні події й процеси. Відмежувавши теперішній час (сучасні реалії) від минулого, історіографія послідовно продовжує цей акт поділу та його обґрунтування і у XXI ст.

Хронологія ділиться на епохи – Античність, Середньовіччя, Новий час, Новітня історія, епохи – на періоди, періоди – на етапи. Вже античні історіографи за основу поділу історії на періоди брали події, але не будь-які, а лише «визначні» й «значимі». Ще характернішою та симптоматичнішою стала «розмітка» минулого за важливими подіями для християнського історіописання. Історична думка Нового часу, починаючи з Джамбаттісти Віко та Іоганна Готфрида Гердера, надала епохам і періодам нового змістового сенсу, наповнивши їх якісним змістом з елементами філософської аналітики²⁹.

У нескінченній череді історичних подій виділяються події епохальні, тобто ті, що визначають (і характеризують) століття чи епоху. Найчастіше на роль знакових подій дослідниками вибирались події драматичного або трагедійного плану. З середини XIX ст. історики розглядають їх як початок чи навіть як джерело багатьох наступних подій (принцип історизму) і вважають епоху «вичерпаною», коли вплив таких подій сходить нанівець. Цілком природно та логічно, що пошуки базової події, «події-ядра», потребують (за методологічними вимогами) встановлення певної межі, «порога фрагментації», «подієвого фронтиру», за котрим подія як така руйнується³⁰.

Серед архетипних епохальних подій для християнського світу можна згадати вже класичні «підручні маяки» – створення імперії Карла Великого, виникнення Священної Римської імперії, Перший хрестовий похід, Столітня війна, перша подорож Христофора Колумба, Нідерландська буржуазна революція, Тридцятилітня війна, Велика французька революція, Війна за незалежність США.

Дійсно, соціально значима подія робить історично важливим відповідний період часу. Водночас роль того чи іншого моменту або періоду, пов'язаного з конкретною подією, може визначатись не лише політичними пристрастями (партійними програмами), а й кругозором (етичними пріоритетами) тієї чи іншої суспільної групи, специфікою її освіти або економічних інтересів, конфесійними орієнтирами тощо. Тривалість (часова протяжність) кожного історичного періоду здійснює вплив на відбір «значимих» подій і їх інтерпретацію. Проте як би щільно не був заповнений подіями період, що вивчається істориком, між реальним часом подій та їх історичною конструкцією залишається нездоланий розрив³¹.

На цю методологічну неспроможність історичної науки до кінця об'єктивно відображати реалії минулого звертає увагу і Георг Зіммель: «Історична картина», названа нами Семирічною війною, не містить в собі порожнин; вона тягнеться з серпня 1756 р. по лютий 1763 р. Однак в дійсності безперервні тільки події, які тривали в цих часових кордонах, а також – в локалізованих війною просторових кордонах. «Історія» цього часу жодним чином не є безперервною ... Історична картина, якою ми дійсно володіємо на підставі досліджень і фантазії, складається з перервних окремих картин³².

Як вже акцентувалося вище, з кінця XIX ст. в історіографії триває перманентна дискусія відносно ролі подій в історичному дослідженні. В ній взяли участь такі авторитетні вчені, як Макс Вебер, Арнольд Тойнбі, Карл Ясперс, Макс Бубер, Поль Рікер, Жак Дерріда, Карл Поппер, Лоуренс Стоун, Мішель Фуко, Френсіс Фукуяма і багато інших.

Водночас і нині залишається очевидним, що подієва історія у «чистому» вигляді, під яким розуміється послідовна «хода» подій у єдиному, логічно обґрунтованому, хронологічному та каузальному зв'язку, є достатньо умовною. Вона може розглядатись або як найпростіша (елементарна у своїй описовості) форма історичного дискурсу, або, з сучасної точки зору, як один з крайніх ступенів абстракції історичного аналізу (у вимірі суб'єктивних умозорових конструкцій), оскільки – в межах лінійного хронологічного часу – не можна, зокрема, інтерпретувати історію культури, філософські чи історіософські доктрини (концепти), історію колективних уявлень або «історію Іншого».

- ¹ E.B. Vitz, *Medieval Narratives and Modern Narratology: Subjects and Objects of Desire*, New York, NYU Press, 1989, p. 35.
- ² И.М. Савельева, А.В. Полетаев, *Теория исторического знания* [Theory of historical knowledge], Санкт-Петербург, Алетея, 2008, с. 135.
- ³ И.М. Савельева, А.В. Полетаев, *Теория исторического знания*, с. 136.
- ⁴ И.М. Савельева, А.В. Полетаев, *Теория исторического знания*, с. 137.
- ⁵ E.B. Vitz, *Medieval Narratives and Modern Narratology: Subjects and Objects of Desire*, p. 35.
- ⁶ E.B. Vitz, *Medieval Narratives and Modern Narratology: Subjects and Objects of Desire*, p. 35.
- ⁷ Л. Февр, *Средиземное море и средиземноморский мир в эпоху Филиппа II* [The Mediterranean Sea and the Mediterranean World in the Age of Philip II], in Л. Февр, «Бои за историю», Москва, Наука, 1991, с. 185.
- ⁸ Ф. Бродель, *История и общественные науки. Историческая длительность* [History and social sciences. Historical duration], in «Философия и методология истории», под ред. Н.С. Кона, Москва, Прогресс, 1977, с. 118.
- ⁹ E.B. Vitz, *Medieval Narratives and Modern Narratology: Subjects and Objects of Desire*, p. 35.
- ¹⁰ M. White, *Foundations of Historical Knowledge*, New York, London, Harper and Row, 1965, p. 223.
- ¹¹ W.H. Dray, *On Importance in History*, in «Mind, Science, and History», eds. H.E. Kiefer, Albany, St. Univ. of New York Press, 1970, p. 257.
- ¹² И.М. Савельева, А.В. Полетаев, *Теория исторического знания*, с. 137.
- ¹³ М. Блок, *Апология истории, или Ремесло историка* [Anology of History, or the Craft of the Historian], Москва, Наука, 1986, с. 100.
- ¹⁴ W.H. Dray, *On Importance in History*, p. 258.
- ¹⁵ W.H. Dray, *On Importance in History*, p. 258.
- ¹⁶ И.М. Савельева, А.В. Полетаев, *Теория исторического знания*, с. 137.
- ¹⁷ Р.Дж. Коллингвуд, *Идея истории* [History idea], in Р.Дж. Коллингвуд, «Идея истории. Автобиография», Москва, Наука, 1980, с. 203.
- ¹⁸ M. Sahlins, *How «natives» think: about Captain Cook, for example*, Chicago, Univ. Press, 1995, p. 7.
- ¹⁹ M. Sahlins, *How «natives» think: about Captain Cook, for example*, p. 7.
- ²⁰ I. Wallerstein, *World-Systems Analysis*, in «Social Theory Today», eds. A. Giddens, Cambridge, Polity Press, 1987, p. 315.
- ²¹ И.М. Савельева, А.В. Полетаев, *Теория исторического знания*, с. 138.
- ²² И.М. Савельева, А.В. Полетаев, *Теория исторического знания*, с. 138.
- ²³ A. Giddens, *A Contemporary Critique of Historical Materialism*, in 2 vol., Berkeley, Los Angeles, Univ. of California Press, 1981, vol. 1, p. 30.
- ²⁴ W.H. Dray, *On Importance in History*, p. 261.
- ²⁵ W.H. Dray, *On Importance in History*, p. 261.
- ²⁶ A. Giddens, *A Contemporary Critique of Historical Materialism*, p. 31.
- ²⁷ M. White, *Foundations of Historical Knowledge*, p. 225.
- ²⁸ Г. Зиммель, *Проблема исторического времени* [The problem of historical time], in Г. Зиммель «Избранное» в 2-х т., Москва, Юрист, 1996, т. 1, с. 525.
- ²⁹ M. White, *Foundations of Historical Knowledge*, p. 225.
- ³⁰ И.М. Савельева, А.В. Полетаев, *Теория исторического знания*, с. 143.
- ³¹ E.B. Vitz, *Medieval Narratives and Modern Narratology: Subjects and Objects of Desire*, p. 36.
- ³² Г. Зиммель, *Проблема исторического времени*, с. 525.

References

1. Blok M., *Apologiya istorii, ili Remeslo istorika* [Anology of History, or the Craft of the Historian], Moskva, Nauka, 1986, 256 s.
2. Brodel F., *Istoriya i obshchestvennyie nauki. Istoricheskaya dlitelnost* [History and social sciences. Historical duration], in «Filosofiya i metodologiya istorii», pod red. N.S. Kona, Moskva, Progress, 1977, s. 115-142.
3. Dray W.H., *On Importance in History*, in «Mind, Science, and History», eds. H.E. Kiefer, Albany, St. Univ. of New York Press, 1970, 257 p.
4. Fevr L., *Sredizemnoe more i sredizemnomorskiy mir v epohu Filippa II* [The Mediterranean Sea and the Mediterranean World in the Age of Philip II], in L. Fevr, «Boi za istoriyu», Moskva, Nauka, 1991, 630 s.
5. Giddens A., *A Contemporary Critique of Historical Materialism*, in 2 vol., Berkeley, Los Angeles, Univ. of California Press, 1981, vol. 1, 294 p.

6. Kollingvud R.Dzh., Ideya istorii [History idea], in R.Dzh. Kollingvud, «Ideya istorii. Avtobiografiya», Moskva, Nauka, 1980, 486 s.
7. Sahlins M., How «natives» think: about Captain Cook, for example, Chicago, Univ. Press, 1995, 318 p.
8. Saveleva I.M., Poletaev A.V., Teoriya istoricheskogo znaniya [Theory of historical knowledge], Sankt-Peterburg, Aleteyya, 2008, 523 s.
9. Vitz E.B., Medieval Narratives and Modern Narratology: Subjects and Objects of Desire, New York, NYU Press, 1989, 228 p.
10. Wallerstein I., World-Systems Analysis, in «Social Theory Today», eds. A. Giddens, Cambridge, Polity Press, 1987, 436 p.
11. White M., Foundations of Historical Knowledge, New York, London, Harper and Row, 1965, 229 p.
12. Zimmel G., Problema istoricheskogo vremeni [The problem of historical time], in G. Zimmel «Izbrannoe» v 2-h t., Moskva, Yurist, 1996, t. 1, 525 s.